

BELLE TEN

Cilt: XXIII

Ocak 1959

Sayı : 89

Atatürk'ten dinlediklerim :

I

ATATÜRK VE DEMOKRASİ

Prof. Dr. ÂFETİNAN

4 Haziran 1933 tarihindeyiz. Atatürk'ün etrafında devlet ve fikir adamlarımızın toplandığı bir gece idi. Gündüz Genel Kurmay'da meşgul olan Atatürk, gece bazı arkadaşlarıyla çeşitli konular üzerinde konuşuyordu ve bundan büyük haz duyuyordu. Hazır bulunanlardan Ruşen Eşref Ünaydın, Falih Rıfkı Atay, Saffet Arıkan, Recep Peker, Necip Ali Küçüka, Fethi Okyar, Tefik Rüştü Aras ve Şükrü Kaya beyleri hatırlıyorum. 1933 sonlarında Cumhuriyetin onuncu yılı tamam olacaktı. O gece on yılın tarihçesi üzerinde duruldu. Atatürk'ün sorduğu sualler üzerinde veyahut herkes kendi düşüncesine göre bir konu üzerinde konuşmuştu.

Fakat en çok inkılaplar üzerinde duruluyordu. Uzun ve istifadeli konuşmalar arasında Atatürk bazen dinliyor bazen kendisi uzun uzun konuşuyordu. Fakat her zaman olduğu gibi mefhumların, tarifleri üzerinde formüller aramıştı ve ısrarla "inkılâp" kelimesinin lûgat mânasından gayrı, Türk inkılâpları yönünden tarifini, izahını istemişti. İnkılâp kelimesinin diğer batı dillerindeki karşılığı aranmıştı.

O gece herkes gibi ben de konuşmuş, fikrimi izah etmişim. İşte şimdi o gecenin tarihini taşıyan kurşun kalemiyle yazdığım bir not elimde. Bir sahifesine sadece soru işareti ile yazdığım kelime şu: İstihale mi? Fakat iyice hatırlıyorum ki Atatürk *istihale* veya *inkişafi* inkılâplar için kabul etmiyordu. "Révolution" ve "évolution" keli-

melerinin lûgat mânası yanında bizim inkılâplarımızın izahlı bir tarifi yapılmalı idi.

Bu kanaat belirlediği vakit, Atatürk'ün aynen söylediklerini üç paragrafta böylece tesbit etmişim:

1 — *İnkılâp mevcut müesseseleri zorla değiştirmek demektir.*

2 — *Türk milletini son asırlarda geri bırakmış olan müesseseleri yıkarak yerlerine, milletin en yüksek medenî icaplara göre ilerlemesini temin edecek yeni müesseseleri koymuş olmaktadır.*

Bir çizgiden sonra not ettiğim kısımlar da şudur :

“Devlet hayatında inkılâp, içtimai vaziyetimiz de dahildir. (lâiklik (kanunu medenî), (Demokrasi)”.

Kısa notlarım o gecenin konuşmaları üzerindeki fikirleri belirtmesi bakımından çok önemlidir. Öyle anlaşılıyor ki Atatürk bu iki tarifi yaptıktan sonra bilhassa devlet hayatındaki müesseseler üzerinde fazla durduğu için bu son kelimeleri yazmayı ihmal etmemişim.

Atatürk Devlet hayatında “en yüksek medenî icaplara göre ilerlemesini temin edecek yeni müesseseler” derken devletin din işleri ile meşgul olmamasını ve dinî hislerin siyasî maksatlar için istismar edilmemesini daima söylemiş ve bu prensibi yeni Türkiye devletinin başlıca inkılâbı addetmiştir.

Devlet hayatı için yazıların sonunda kaydettiğim kelime “Demokrasi” dir. Yine hatırladığıma göre, bunun üzerinde bilhassa durulmuş ve milletin olgunluğu meselesi, konuşanların endişesine vesile olmuştu. Ben bu konuda şu fikrin müdafaasını yapmıştım.

“Milleti bu sahada yetiştirmek için böyle bir müessesenin yani demokratik idare sisteminin varlığını tanıtmak gerekir. Meselâ kadınlara seçim ve seçilme hakkının kanunlarla tanınması sonunda bu vazifenin ifası beklenebilir. Nazarî ve amelî bilgiler paralel yürütülmeli diyordum. Bu meseledeki bilgi ve fikirlerim “Yurt bilgisi” derslerimin mevzularındandı. Demokratik memleketlerde kadınların seçim hakkı meselesini bu vesile ile tekrar Türk devlet ve fikir adamlarına hatırlatmak istiyordum. Demokrasi müessesesinin kurulması ve gelişmesi için kadın vatandaşların hak ve vazifelerindeki eşitlik meselesi elbetteki önemli bir yer işgal edecekti. Atatürk “demokratik” idare sistemi için ideal addedilen prensiplerin inkılâplarımız içinde yer almasına taraftar olduğunu ifade etmişti. Kadın hakları için müdafaa

ve delillerle konuşan Necip Ali Küçüka demokratik idare için lüzumlu müesseselerin bir hukukcu gözü ile izahını yapmıştı. Kadın hakları için itiraz ve aleyhinde bulunan kimse, o akşamki toplulukta bulunmamıştı. Çünkü bazen bu gibi mevzular açıldığı vakit, Atatürk müspet ve menfi tarafı tutanları karşılıklı konuşturmayı daima âdet edinmişti.

4 Haziran 1933 akşamı konuşmalarda demokrasi idaresi için kadınlara seçim hakkının tanınması fikrinde herkes ittifak etmişti.

Bundan başka "Demokrasi" üzerine daha pek çok konuşuldu. Atatürk'ün o akşam umumî kanaati şu olmuştu: "Cumhuriyet" rejimi demek, demokrasi sistemi ile devlet şekli demektir. Biz Cumhuriyeti kurduk, o on yaşını doldururken demokrasinin bütün icaplarını sırası geldikçe tatbikata koymalıdır. Kadın haklarını tanımak da bunun bir icabı olacaktır. Müsterih olunuz" demişti.

Kadın haklarımız (5. XII. 1934) de B. M. Meclisinde kanunlaştığını burada hatırlatmak isterim.

İşte Atatürk'ün toplantılarından birinde konuşulandan bir örnek. Bu vesile ile yirminci ölüm yıldönümünde Atatürk'ün fikir hayatından bir olayı hatırlamak istedim.

II

INKILÂPCI ATATÜRK'ÜN EKONOMİ MESELELERİ ÜZERİNDEKİ DÜŞÜNCELERİ

Atatürk diyor ki: "Bir içtimai heyet, aynı gayeye bütün kadınları ve erkekleriyle beraber yürümezse terakki, temeddün etmesine fennî imkân ve ilmî ihtimal yoktur".

Bu cümlede aydınlık bir fikrin ifadesi içinde, geniş bir medeniyet programını bulmak mümkündür.

M. Kemal gerek askerî gerek siyasî hayatında cemiyet problemlerini daima gözönünde tutmuştur. Onun kurduğu Türkiye Cumhuriyeti devletin siyasî tarihi içinde, bir inkılâplar serisi mevcuttur. İşte bu bakımdan dünya umumî efkârı en geniş mânasiyle bu problemlerin tahlil ve tetkiki ile daima meşgul olmuş ve olmaktadır. Atatürk, çok ender faniye nasip bir inkılâpçı olarak herkeste ilgi uyandırmaktadır. Bu durum, bilhassa ölümünden sonra onun hakkında ve eserleri üzerinde gerek Türkiye'de gerekse ecnebi basınında

görülen, yayınlara çokluğu ile ölçülebilir. Bu geniş ilginin sebebini başta tekrarladığım cümle içinde bulmak mümkündür. O, milleti için bugünkü ileri dünya medeniyeti yollarını seçmiştir. Bunun için fen-nî ve ilmî imkânları düşünürken cemiyeti teşkil eden kadın ve erkeğin medeniyet yolunda müşterek çalışmalarını esas telâkki etmektedir.

Atatürk'ün onbeş yıllık devlet başkanlığı zamanında pek çok siyasî olaylar yer almış ve kendisini bu meseleler üzerinde her bakımdan kesin kararlar almış ve sevk etmiştir. Ancak, bütün bu işler yanında içtimaî, ve iktisadî gelişmelere çok önem vermiş olduğunu, o devrin olaylarını incelerken görmekteyiz.

Türkiye Cumhuriyeti tarihinde Atatürk devrini kısaca üç safhada mütalâa etmek yerinde olur.

1 — Millî birliğin teşekkülü ile, düşman istilâsına karşı T. B. M. Meclisi hükümetinin askerî kuvvetle zafer temin etmesi ve memleketin sınırları, Misakı Milliye göre tesbit edilerek bu fiilî durumun Lozan antlaşması ile bütün devletlere tanıtılması. (19 Mayıs 1919-24 Temmuz 1923).

2 — Devlet şekli olarak Cumhuriyetin ilânıyla ve düşmandan kurtarılmış vatanda iktisadî gelişmenin sağlanması. (29 Ekim 1923-1938).

3 — Türk milletinin içtimaî ve fikrî seviyesinin, medenî dünyanın kabul ettiği seviyeye çıkarılmasıdır (1920-1938).

Bu üç safhadan birincisi resmî belgeler ve görgü şahitlerinin hatıraları ile tarihe geçecektir.

Ancak Atatürk'ü, Doğu ve Batı âleminde Milletlerarası şöhrete ulaştıran ve bugün dahi ilim adamlarını bu eserleri incelemeye götüren sebepler yukarıya ayırdığım bilhassa son iki safhadır. Bunların incelenmesi ciltlerle kitap dolduracak mahiyettedir. Bu yazımda sadece birkaç noktaya temas etmek istiyorum.

Cumhurbaşkanı Atatürk, hükümetin 1934 yılında, beş senelik iktisadî plânlarını tetkik etmekte iken, elime eski harflerle yayınlanmış "İktisat esaslarımız" adlı bir broşür geçmişti. Bunun kabında şu cümle yazılı idi: "*Milletimiz mazisinden değil, artık istikbalinden mesuldür*".

Henüz Cumhuriyet ilân edilmeden evvel, Şubat 1923 İzmir'de toplanan "Türkiye İktisat Kongresi'nin kabul ettiği esasları (çiftçi, tüccar, sanayi ve işçi grupları, 1130 kişi) ve söylenen nutukları içine alan bu kitapta, dikkate değer pek çok bilgi bulmuştum. Atatürk, o

zaman bu broşürü eline alarak, o tarihten on bir yıl önce söylemiş olduğu nutuktan bazı cümlelerin altını çizmişti. İşte onlardan bir kısmını buraya kaydediyorum :

“Tarih milletimizin itilâ ve intihati sebeplerini ararken birçok siyasi, askerî, içtimai sebepler bulmakta ve saymaktadır. Şüphesiz ki bütün sebepler içtimai hâdiselerde müessirdirler. Bir milletin doğrudan doğruya hayatıyla alakadar olan, o milletin iktisadiyatıdır. Tarihin ve tecrübenin teksif ettiği bu hakikat, bizim millî hayatımızda ve millî tarihimizde tamamen mütecellidir. Hakikaten Türk tarihi tetkik olunursa itilâ, inhitat sebeplerinin iktisadi meselelerden başka bir şey olmadığı derhal anlaşılır” . . . (S. 53).

“Yeni Türkiyemizi lâyık olduğu mertebeye isal edebilmek için, behemahal iktisadiyatımıza birinci derecede ve en çok ehemmiyet vermek mecburiyetindeyiz. Zamanımız tamamen bir iktisat devrinden başka bir şey değildir . . . (S. 54).

Atatürk bu münasebetle birçok tarihî izahlar vererek şöyle devam etmektedir. Bilhassa şu cümleler dikkate değer olduğu için yine kendisi altlarını çizmiştir.

“Türkiye B. M. Meclisi ve hükümetinin milletten aldığı veçhe istiklâl-i tam, hâkimiyet-i milliye umdelerine istinaden milleti zengin, memleketi mamur etmekten ibarettir . . .

İstiklâl-i tam için şu düstur var: Hâkimiyet-i Milliye, hâkimiyet-i iktisadiye ile tarsin edilmelidir” (S. 60).

Gazi M. Kemal nutkun sonlarında şunları belirtiyor :

“Bence yeni devletimizin, yeni hükümetimizin bütün esasları, bütün programları iktisat programından çıkmalıdır . . . Evlâtlarımızı o suretle talim ve terbiye etmeliyiz, onlara o suretle ilim ve irfan vermeliyiz ki âlem-i ticaret, ziraat ve sanatta bütün bunların faaliyet sahalarında müsmir olsunlar, faal olsunlar, amelî bir uzuv olsunlar. Binaenaleyh maarif programımız, gerek iptidai tahsilde, gerek orta tahsilde verilecek bütün şeyler bu nokta-i nazara göre olmalıdır. Maarif programlarımız gibi şubat-ı devlet için tasavvur olunacak programlar dahi iktisat programına istinat etmekten kendini kuurtamazlar. Esaslı bir program tesbit etmek, program üzerine bütün milleti hemahenk olarak çalıştırmak lâzımdır” (S. 65).

Bu nutuktaki telkinlerinden biri de her ferдин kendi üzerine düşen vazifede çalışkan olmasıdır. Meselâ *“Bu yeni Türkiye'nin adına çalışkanlar diyarı denir”* diyerek milletimizi her bakımdan teşvik etmektedir.

Bu uzun nutuktan Atatürk'ün kendisinin altlarını çizdiği bazı cümleleri okurken şunu hatırlamalıdır. Askerî zaferden hemen beş altı ay sonra, henüz sulh muahedesi neticelenmeden, ve bilhassa iktisadî meseleler, yani kapitülasyonlar yüzünden Lozandaki müzakerelere ara verilmek mecburiyetinde kaldığı zamana tesadüf etmektedir. Atatürk'ün Cumhuriyeti ilân etmeden önce bu kongre vesilesiyle verdiği nutukta, iktisadî meselelere ne kadar önem verdiğini anlamak mümkündür.

Atatürk Cumhurbaşkanı olarak da daima hükümet çalışmalarında iktisadî meselelerle yakından ilgilenmiştir. Daha sonraları bilhassa şahit olduğum ise iktisadın nazarî kısımları ile de uğraştığı ve bu konular üzerinde kitaplar okuduğudur.

Hastalığının son günlerinde kendisini en çok meşgul eden üç olay vardı:

1 - Hatay meselesi, 2- Hükümetin yeni iktisat programı. 3- Dünyanın bir harbe doğru gidişinde Türkiye'nin umumî durumu.

İktisadî işler bakımından Atatürk devrinde şüphe yok ki bütün bu ideallerin tahakkuku için zaman kâfi değildi ve imkânlar daima müsait olmamıştı. Ancak İkinci Dünya Harbinin arifesinde ölen Atatürk, kadın ve erkek vatandaşların çalışmalarıyla iktisaden kuvvetli ve müreffeh bir Türkiye'nin özlemi içinde bulunmuş ve ideallerinin tahakkuk etmesini dilemiştir.

Atatürk devrinin üçüncü safhası *ictimai ve fikrî* inkılâplarıdır.

Hakikaten bizzat Atatürk'ün uğraştığı ve kendi mesuliyeti altında tahakkuk ettirdiği inkılâplar, ona izafeten "Kemalizm" tâbi-riyle tarihte yer almış bulunuyor.

Bu inkılâplar üzerinde pek çok yazılar yazılmış ve konuşulmuştur. Ancak, hepimiz biliyoruz ki, Garp medenî âleminin ilgisini en çok çeken bu inkılâplardır. Şark İslâm âlemi için ise Türk inkılâbı medeniyette bir ilerleme örneği kabul edilmiştir. Atatürk'ün Türk milleti için ideali, her bakımdan medenî bir varlık olarak dünyada yer almasıdır. Meselâ o lâtin harflerinin kabulünü, yeni nesillere kolaylığı olduğu için ve okuma yazma bilmiyen yaşlı kimselere de öğretmenin mümkün olduğunu düşünerek B. M. Meclisinin bu işi kanunlaştırmasını sağlamıştır. Bu iş için İstanbul'da devlet adamları, yazarlar ve mütefekkirler arasında yapılan uzun tartışmalara kısmen şahit olmuştum. Atatürk hepsini sabırla, dikkatle dinlemiş ve kara tahta üzerine yazılan teklifleri,

izahları mukayese ettikten sonra, kendi zaviyesinden makul telâkki ettiği kısımları teklif ederek onun üzerinde de serbest münakaşalar açmıştır. Kararların verileceği en son toplantılardan birinde bir gazete sahib ve başmuharriri şöyle bir teklif yapmıştı: “Gazetelerde evvelâ halkı alıştırmak için, bazı sütunlarda yeni harfler le yer verilmeli ve her iki yazı, hiç olmazsa bir müddet için aynı zamanda yer almalı, okullarda ise evvelâ birinci sınıflara bu yeni harflere öğretilmeli, o sınıf ilerledikçe buna devam edilmeli” diyordu. Yani bu teklife göre gazetelerde olduğu gibi okullarda da ilk giren öğrenciler yeni harflerle, diğer ilerlemiş sınıflar eski harflerle öğrenim yapacaklardı.

Atatürk’ün işte bu teklif karşısında birden bire öfkelenişini ve sert bir ifade ile şöyle dediğini işittik:

“Bu iş ya hepsi birden olur veyahut hiç olmaz. Bilmelisiniz ki, sizin yazacağınız yeni yazı kısmı eski harfleri bilenler tarafından hiç okunmayacaktır. Okullardaki ikili öğretim ise faydadan ziyade zararlı olur”.

Bütün teferruat üzerindeki tartışmaları ve fikirleri sabırla dinliyen Atatürk, tam tatbik geçilmesi zamanında böylece kesin bir hüküm vermişti. İşte bu karara, bir inkılâp demek doğru olur.

Atatürk milletin mânevi ve fikrî değerlerinin önemine inanmış olduğu için, medenî olma kaygusunu bütün millet fertlerine aşılama istemiştir.

Bu makalemin ikinci paragrafındaki yazının başında üzerinde durduğum Atatürk’ü cümlesinin mâna ve medlûlünü, tarih tetkikleri için de araştırma plânı olarak kabul edebiliriz. Aynı zamanda yaşayan nesillerin medeniyette ilerleme hedefini de ona göre çizmek lâzımdır.

Atatürk Türk, milletin medenî varlığına inanmış, onu üstün bir seviyeye yükseltmek için bütün millet fertlerinin, erkek ve kadın, çalışkan ve üzerlerine aldıkları vazifelerde mesuliyetlerini müdrük olmalarını daima önemli addetmiş ve bunu telkin etmiştir. O, medeniyetin her kolunda muvazi ilerlemenin sağlanmasını milletin kuvveti için esas kabul etmiştir.

Onun ömrü, Cumhuriyet devrimizin ilk yıllarının tarihi içinde sona ermiştir, fakat fikir ve telkinleri ile idealleri, ilerleyen dünya medeniyetinde bizlere daima maziden ışık vererek parlamaktadır.

İnkılap : 4. Haziran, 1933

(Yerent) müesseseleri zorla değiştirmek demektir

Atürk milletim son asırlarda geri bırakmış olan müesseseleri yıkarak yerlerine, milletin ev yüksek medeni icaplarına göre ilerlemesini temin edecek yeni müesseseleri koymuş olmaktadır

{ Devlet hayatında inkılap içimdir
 Vaziyetimizde (Kasıtlıdır)
 (Kamın medeni)
 (Demokrasi) liberal

Üzerinde tarih bulunan bu yazıyı şu maksatla neşrediyorum:

Bu el yazısı benim, fakat fikir ve ifade Atatürk'ündür. Diğer bir nokta da, bazen gazetelerde benim el yazım Atatürk'ün el yazısı diye neşredilmektedir.

Bu örnek tetkik edecekler için mukayese imkânını sağlar ümidindeyim.